

"זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֹמֶלֶק"

פרשת כי-תצא (שיחה 3) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מותך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

המְצוּחָה הזאת של מחיית עמלק נוגדת לכאורה כל הגישה היהודית המהוללת של חנינה וחמלה. כך סגנונו של ה': "לֶךְ וְהִכִּיתָ אֶת עֹמֶלֶק וְהַחֲרַמְתָּם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ, וְלֹא תִחַמּוּל עֲלָיו, וְהִמָּוְתָה (=תמית) מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד חמור". (שמואל א, טו/ג).
ואמנם מצאנו ששמואל הנביא בעצמו בצע כך במלוא המרץ והתקיפות: "וישסף שמואל את אגג... היה מחתך מבשרו כזית (=קמעא קמעא) ומאכילו לנעמיות... [בת יענה], שברר לו מיתה מרה. העמיד ד' קנטסין ומתחו עליהן... סרסו" (תנחומא, תצא, ט). ויש לתמוה על האכזריות.
וכן נצטוינו לדורות "לשנוא אותו בכל עת ועת, ונעורר את הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן" (רמב"ם, "ספר המצוות", מ"ע קפט). ובספר "משנה תורה" כתב: "שאסור לשכוח (1) איבתו (2) ושנאתו". (הל' מלכים ה/ה).
ולמה כתב לשון שהיא כפולה? אלא כשיש לנו אפשרות לכך, נעסוק בפועל בפעולות איבה, וכאשר זה לא מתאפשר, נעורר את השנאה בלבנו.

התנועה-הנפשית הזאת, רבת-העוצמה, צריכה לביאור. הרי כל התורה באה ללמד על דרכי ההטבה "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום". (משלי ג/ז). וכאן בניגוד לזה, "אם יבואו גרים מכל אומות העולם אני מקבלן, וזרעו של עמלק איני מקבלן לעולם" (תנחומא, תצא, יא). יותר מזה: "נשבע הקב"ה בכסאו שאינו מקבל גר מזרעו של עמלק" ("פסקתא רבתי", יב). "ועתיד הקב"ה לעשות נקמה בעמלק בעצמו.
(=ולא ע"י שליח) (תדא"ז יט) – מה שורש הדבר?

ונראה כי יש כאן מלחמה כלל-עולמית בין כוחות הטוב וכוחות הרע. התופעה החיצונית של עמלק היא ההתנכלות לחלשים "ויזנב בך כל הנחשלים (רש"י מפרש: "חסרי כח") אחריך ואתה עיף ויגע" (דברים כה, יח). מדת עמלק היא ההתלוצצות מן התורה והמצוות, שאחרי שחטפו את הנחשלים, בני עמלק היו מחתכים את מילותיהם וזורקים כלפי מעלה ומחרפים "בזו חפצת?" (במדבר רבה יג/ה אמרו כי בתיבת "הנחשלים" יש אותיות "נחש=מילה"). ולא שאימה על עמלק שום סכנה, כי לא בא ישראל כלל להתקיף את ארצו, אלא "אשר קרך בדרך". ואנו מכירים כבר באומות תכונה בזויה זו של התעללות האלימים בחלשים, אכזריות לשם אכזריות.
הגר"א לימד כי קלקולו של ישמעאל הוא בתאווה ועריות. קלקולו של עשיו הוא "ועל חרבך תחיה" כעס ורצח. אבל קלקולו של עמלק בכפירתו בהקב"ה, שאומר "לית דין ולית דין" ולכן הם היו מראשי הלוחמים על ירושלים ועל חורבן בית המקדש ("פסקתא רבתי", יב). דוקא כאשר בני ישראל היו אכולי ספקות "היש ה' בקרבנו אם אין?" מיד "ויבא עמלק" (תנחומא, חוקת, יח) ולכן "עמלק" בגימטריא "ספק". זה ביטוי של שכחת ה' כדכתיב "ורם לבבך ושכחת את ה'" (דברים ח, יד) "רם" גימטריא "עמלק". וכבר הסביר ר' צדוק ("ליקוטי מאמרים", דף 155) איך פעולת עמלק בזמננו היא לטשטש את ההבדל מה בין ישראל לעמים. הם אומרים: "ננתקה את מוסרותימו" (תהלים ב, ג), ונהוי לעמא חד (סנהדרין לט.).

עמלק דומה לכריש שהוא דג טורף, כאשר טועם במי הים טיפה אחת של דם, נטרפה עליו דעתו והוא מתקיף כל יצור חי הנמצא בסביבתו ושוסע אותו לחתיכות. (יש לכריש 16 שורות שיניים חדות בלחיו).
תכונה זו יש בין המרושעים שבאומות, כאשר הם עורכים "לינץ" (=פוגרום) נגד נרדף אחד, ההמונים העומדים סמוך למקום ההתקפה נסחפים בסחף שטני. מיד ניצתת אכזריות, דחף-פנימי מטורף מחייהג'ונגל מזניק לפעולה, מבלי שהשכל יכול לעוצרו, כמו אותו כריש המשתולל בשגעון שטני.
החיה הרדומה שבאדם יוצאת מנרתיקה, בשכחת צלם אלוהים שבו.

עם ישראל סבל מכך פעמים איך-מספר לכל אורך שנות גלויותיו בין העמים. נגד שטן זה באנו להלחם, והוא הנקרא "עמלק". רעיון זה הוא הנרמז בתרגום. (לדברים כה, יח, ולשמו"א טו, ב).

ולכן הקב"ה מזהיר אותנו "הו יודעים שאם אין אתם עתידים להיות זוכרים אותם וקוראים בכל שנה (=פרשת עמלק) שאני מחזיר אתכם לשעבודכם של מצרים לגבי חומר גביכם, בחומר ובלבנים". (פסקתא רבתי, יב). – כלומר, אם אין לכם סלידה נפשית עמוקה ותהומית מפעולת העמלקים (שבכל דור ודור) סימן הוא שלא סבלתם מספיק בהיותכם במצרים, סימן הוא שלא למדתם את הלכה מה הוא "דרישת ה'" של "והלכת בדרכיו". ולכן תחזרו ליסורין. (עין מהר"ל, "נתיבות עולם", יסורין פי"א, על התועלת שביסורים).

כעת נחקור בשרש הדבר, **כיצד יצא לאויר עולם צורר כזה?**

חז"ל מספרים "תמנע בת מלכים היתה... רצתה להתגייר אצל אברהם יצחק ויעקב (=בי"ד של שלשה) ולא קבלוה. הלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשיו. אמרה: מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת. יצא ממנה עמלק שציער לישראל. מאי טעמא? שלא היה להם להרחיק אותה". (סנהדרין צט.י). – והדברים תמוהים:

1. איך בא מכשול כזה לאבות העולם?
2. ועוד, איך נסביר כיצד מחשבות כה יפות של הסבתא (=תמנע) יביאו לתוצאות כה מושחתות בצאצאים (=עמלק) שיילחם נגד כסא ה', ויחתוך מילותיהם של ישראל ויזרוק אותן כלפי מעלה בליצנות ובבוז?
3. ועוד נשאל, הא כיצד אברהם קבל את האשה הגר שהיתה בת מלך (רש"י על בראשית טז, א) ולמה אצל תמנע נמנע מלקבל אותה?

מהר"ל ("חידושי אגדות" ח"ג דף רכט) מושיט לנו את הפתרון במלים ספורות. "לא קבלו לתמנע שמפני חשיבות ומלכות תמנע לא תהיה נכנסת בגירות כאשר ראוי, ואין שם גירות על אחד רק כאשר הוא מתחבר לגמרי אל אותו שמתגייר. ואברהם ויצחק ויעקב היו משפילים עצמם לפני השי"ת, ותמנע היתה חשובה מכל מלכות, לא תחשיב את עצמה גיורת, לכך לא קבלוה" עכ"ל. קוראים יקרים! כמה יש לנו להודות להקב"ה "אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בבתוכנו" אשר דברי חז"ל הם "פְּרָקָא דכולא בִּיה". [=עיר שהכל בה] יש בהם אוצר כל טוב, כי ע"י תיבה אחת או ביטוי אחד שלהם אנו עומדים על דברים שהם ברומם של עולם. כאן גילו לנו חז"ל מה עוקץ הרשעות של שרש עמלק, וזהו "ההתברבות".

מדתם העצמית של ישראל היא שהם "ממעטים את עצמם". (חולין פט.). [שאול / דוד / יהושע / משיח]

- וכן חז"ל (במדב"ר יא) ציינו ענותנותו של **שאול** כאשר נבחר להיות מלך בישראל אמר לנערו משרתו (שמו"א ט, ה) "פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לני" (=ולא אמר "לי", כדי שלא לצער את הנער באונאת דברים, כאילו הוא כשלעצמו איננו חשוב מספיק כי ישי ידאג עליו).
- דוגמא שניה מצאנו אצל **דוד המלך** – [א] דוד צם ימים רבים ואגר כסף רב למען בנין בית המקדש, ואעפ"כ אמר, "והנה **בעוני** הכינותי לבית ה'". (דהיי"א כב, יז). [ב] וכאשר היה יושב ולומד עם תלמידים, היה "עדינו העצני" (מו"ק טו:) ומפרש רש"י: "כופף עצמו ידיו ורגליו ביחד ויושב לארץ". [ג] ועוד מצאנו על דוד הנקרא "חסיד" כי כל שאלה בהלכה שהיה פוסק, היה נוהג להתייעץ עם מפיבושת רבו, אע"פ שעתים רבות היה נאלץ להתבייש כי חלק רבו על פסקדין שלו. (ברכות ד.).
- ודוגמא שלישית: למה נבחר **יהושע** להיות מנהיג של ישראל אחרי מות משה, למרות ששאר הנשיאים היו עדיפים ממנו? אלא שהיה "מסדר את הספסלים ופורס את המחצלאות" (במדב"ר כ"א).

- וכן דוגמא רביעית: מעלתו של **משיח צדקו**, שהוא "עני ורוכב על חמור" (זכריה ט/ט).
- וכך אמרו על "לב נשבר ונדכא, אלהים לא תבזה" (תהלים נא, יח) – שהקב"ה בוחר דוקא בכלים שבורים. (ויק"ר ז' ועיין על כך משל נמרץ של מהר"ל, "נתיבות עולם", תשובה, פ"א).

ולכן, כאשר גר בא להתגייר אומרים לו: "מה ראית שבאת להתגייר? אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים דחופים סחופים ומטורפין, ויסורין באין עליהן?" אם אומר: "יודע אני, ואיני כדאי" (פירש רש"י: "ואיני כדאי להשתתף בצרתן ומי יתן ואזכה לכך") מקבלין אותו מיד! (יבמות מז.) ולכן לא היתה ראויה תמנע להדבק בישראל ובאמת צדקו האבות! אלא מפני אותו ניצוץ של קדושה שהיתה בה לרצות להדבק בקודש, זכתה להוציא אומה שלימה ומהם אנו סובלים עד הבירור מה בין קודש לחול.

איך תהיה מלחמתנו נגד "עמלק"?

ראשית כל יש לזהות מי הוא "עמלק" בין בישראל ובין באומות. בישראל, נמצאים גם כן כאלו המשכיחים את שם ה' מקרבנו. רעיון זה נמצא בזוהר (א/כה.) וכן בדברי הגר"א ("אדרת אליהו", על דברים א/א, מהדורת סיני, ת"א, דף 325) "שבעלי מחלוקת הם הנקראים 'עמלקים' ואין בן דוד בא עד שיעברו מן העולם, ועליהם נאמר 'תמחה את זכר עמלק' עכ"ל.

ולכן "עמלק" גימטריא "רס", שהם בעלי גאווה, וכן "ספק" כי הם מטילים בישראל ספקות אודות מציאותו והשגחתו של השי"ת ח"ו. ראה דברים שהבאנו ב"אוצרות המוסר" (דף 937).

ודאי כי הרואה שייסורין באים עליו, יפשפש במעשיו (ברכות ה.) ובמדה שהאדם מודד, מודדים לו (סוטה ט.).

ובכן, למה אנו סובלים מעמלק?

אלא עמלק מהווה מהות של "ולא ירא אלהים" (דברים כה, יח, רש"י). כלומר, גם בנו נמצאת בחינה זו. אחרי שהתורה מספרת לנו: "...על ריב בני ועל נסותם את ה' לאמר: היש ה' בקרבנו אם אין. ויבא עמלק וילחם עם ישראל בפרידים" (שמות יז, ז-ח) מבאר רש"י: "סָמַךְ פרשה זו למקרא זה, לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים 'היש ה' בקרבנו אם אין?' חייכם, שהכלב (=עמלק) בא ונושך אתכם, ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך. היה אותו הבן רואה חפץ ואומר 'אבא, טול חפץ זה ותן לי' והוא נותן. וכן שניה וכן שלישית. פגעו אדם אחד, אמר לו אותו הבן "הראית את אבא?" אמר לו אביו "אינך יודע היכן אני?" השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו" עכ"ל. הרי מבואר כי חולשת ההכרה שה' תמיד נמצא לידינו ותמיד מגן וחס עלינו, זהו הגורר פורענות ששונאי ישראל פוגעים בנו בכל דור. ועוד מובא במכלתא "וילחם עם ישראל ברפידים" כי "רפו ידיהם מן התורה" כלומר כאשר אין השפעה אמיתית של תורה, אנו נכשלים ביצר של עמלקיות.

כעת ראוי לנו לחקור, מי הוא עמלק באומות?

כאשר יש מצוה לדורות למחות את זכרו, פשיטא שיש לזהות במי מדובר! [תשובה:] "עמלק חיצוני" [כלומר לא אותם שמישראל, בעלי המחלוקת והכופרים כדלעיל] – הם אותם אומות העולם המתקיפות את ישראל וצוררות אותם, לא בגלל שום תועלת מוחשית, אלא סתם שנאה לשם שנאה. כך סבור הגאון ר"ח בריסק. (מובא בשמו ע"י הגר"ד סולובייצק, "איש האמונה", דף קב).

הביא לכך ראייה עיונית, כי הרמב"ם (הלי מלכים ה/ד) כתב על מלחמת ז' האומות "וכבר אבד זכרם". אבל בבואו להזכיר מצות מלחמת עמלק (בהלכה הבאה) לא סיים הרמב"ם כך "וכבר אבד זכרם". ואם היה סבור שגם עמלק דינו כך, היה צריך לכתוב מלים "וכבר אבד זכרם" בסוף הקטע, [כלומר, כותב הלכה ד ובסוף הלכה ה מציין וכבר אבד זכרם והיה מוסב על כולם!] ואז היה כולל גם ז' אומות וגם עמלק (כי בכת"י וכן בדפוס ראשון, הכל נכלל בפסקא אחת). וכתוב בתחילת "כללי הרמב"ם", הוראות ללימוד שנדפסו מלפני הלי יסודי התורה ד"ה "כל דברי הרמב"ם הם בתכלית הדיוק וכו'", שיש לדייק בלשון הרמב"ם כמו שמדייקים בלימוד הגמרא.

וכן דעת "הנזיר" רבי דוד כהן (נימגילת מלחמה ושלוש", דף יט) / וכן משמעות דברי מהר"ל ("אור חדש", דף רא) בביאורו למה מרדכי ואסתר בקשו להשמיד את כל אויביהם, טף ונשים. הרי לכאורה הצרה כבר חלפה ועברה? (עיי' על כך עוד ראיות שונות מהש"ס ב"תחומין" של מכון צמ"ת, כרך יא, דף 461). / וכן כתב "ספר חרדים" (דף 183) "וכי היכי דבביאה ראשונה (לא"י) בא עמלק, הכי נמי בקיבוץ גליות כשרוצים לבוא לא"י, עמלק מזדמן להם בדרך, וכאשר עינינו רואות היום תמיד, ירא ה' וישפוט" עכ"ל.

כי האמת היא מה שכתב רש"י (שמות טו, ז) וכן הוא במדרש-ספרי (על בהעלותך, ויהי בנסוע הארון) שהמציקים לישראל עושים זאת כי יש להם שנאה עזה להקב"ה. אלא שאליו יתברך שמו לא יוכלו להגיע, ולכן הם נוקמים בבניו.

- וכאמור, דבר זה כתוב בתורה: "תהרוס קמין" (שמות טו, ז עיי"ש רש"י)
  - **ושנוי בנביאים:** "אורו מרוז... [מרוז = שם עיר שתושביה היו גבורים ולא באו להלחם במלחמה נגד סיסרא, וע"כ קללה אותם דבורה. אורו = לשון ארוה], כי לא באו לעזרת ה'". (שופטים ה, כג).
  - **ומשולש בכתובים:** "כי הנה אויביך יהמיון... (הא כיצד? כי) על עמך יערימו סוד". (תהלים פג, גד). כלומר, כאשר אה"ע נלחמות נגד ה', זה מתגלה ע"י ארסיות איבתם לעם ישראל.
- והם הם עמלק שבכל דור ודור.